

ПРО РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ОСВІТНІХ ПРОЄКТІВ ДЛЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ НАУКИ

Олексій Миколайович ЛИТВИНОВ,

*доктор юридичних наук, професор, заслужений
працівник освіти України, Харківський національний
університет внутрішніх справ
<https://orcid.org/0000-0003-2952-8258>
Web of Science Researcher ID AAC-3677-2022
lytvynovalex@gmail.com*

Ганна Олександрівна СПІЦИНА,

*доктор юридичних наук, професор, Національний
аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського
“Харківський авіаційний інститут”
<https://orcid.org/0000-0001-9131-0642>
Scopus Author ID: 57222739663
Web of Science Researcher ID ABC-5020-2021
spitsyna_hanna@ukr.net*

Сучасна філософія науки, аналізуючи когнітивні структури, їх зміну і відносини, не може не включати в аналіз організаційні компоненти у їх різних формах: від дистанційного навчання до міжнародної співпраці, від наукової школи до галузевої спільноти.

Форми знання, його організації та систематизації є нерозривним чином пов'язаними з формами співробітництва і кооперації зусиль усередині наукової спільноти. При цьому вивчення когнітивних аспектів науки є органічною частиною досліджень її соціально-організаційних форм: основною формою наукової діяльності дедалі більше стають дослідницькі проекти, які висувують та обґрунтовують певну пошукову програму. Це означає, що філософія науки має справу із серією дослідних проєктів, об'єднаних програмою і методами досліджень. Дедалі більше уваги приділяють соціальним характеристикам тих процесів, які зазвичай аналізувалися як суто когнітивні й перебували поза підключенням соціологічного способу розгляду, наукового спостереження, дискусій у науці. Натомість соціологічна компонента проявляється і у здійсненні вченими вибору тієї чи іншої дослідницької програми.

У наукових дослідженнях зростає “вага” проєктної складової. Науково-дослідні проєкти припускають планування проєкту за роками, включно з такими діями, як визначення пріоритетних проблем дослідження, виявлення відповідних наукових дисциплін, фахівці яких повинні будуть узяти участь у проєкті, узагальнення наявної інформації, розробка програми дослідження, створення і зміцнення інфраструктури, збір даних, підготовка кадрів на місцях, обмін інформацією та розподіл обов'язків у межах проєкту, екстраполяція даних у цілях регіонального управління та планування. Національні проєкти, кооперуючи зусилля вчених різних спеціальностей

усередині країни, стикаються з інтересами окремих груп і низкою факторів, що їх лімітують, – від людських ресурсів до особистих уподобань.

У фінансуванні та виконанні міжнародних дослідницьких проєктів беруть участь зарубіжні компанії і фонди. У цьому також не важко побачити прояв *глобалізації досліджень*. Однак спрямованість фінансування зарубіжних організацій є дуже специфічною. Так, за нашими спостереженнями, *переважна більшість зарубіжних коштів спрямовується на соціологічні та політологічні дослідження, натомість дуже низькою є затребуваність юридичних і загалом гуманітарних досліджень*. Це істотно змінює структуру наукових досліджень в Україні: на чільне місце наукове співтовариство змушене ставити інтереси зарубіжних інвесторів, досліджувати ті проблеми, які є пріоритетними не для українського суспільства, а для зарубіжних фондів. Крім того, міжнародні науково-дослідні проєкти пов'язано з кооперацією зусиль національних наукових спільнот; нерідко їх здійснення стикається з традиціями і перевагами національних культур, зі специфічними соціальними нормами, зі стилем керівництва місцевої або регіональної адміністрацій. Нарешті, якщо якість міжнародних проєктів визначається характером і частотою цитування тих чи інших авторів, то для вітчизняної традиції наукового виробництва є характерними єдність експериментальної діяльності та пізнання, конструювання пошукового об'єкта, що поміщається в штучні умови, зручні для вивчення. Як же оцінити ці тенденції, які неблаганно призводять до віртуалізації наукової системи і процесу освіти?

Можна здатися ретроградом, якщо відразу ж сказати, що ці процеси є далеко не позитивними, у будь-якому разі вони не однозначні. Віртуальні інституції освіти і науки означають кардинальне руйнування існуючої системи освіти: відмову від такого механізму трансляції знань і культури, як освіта, що здійснюється в безпосередньому спілкуванні між “учителем” і “учнями”, розширення ролі “дистанційного” навчання, применшення таких форм навчання, як лекції та семінари, зниження культурної та освітньої значущості книги, перенесення центру ваги освіти на самостійну роботу з електронними носіями інформації, розмивання стійких дисциплінарних та інституційних кордонів між спільнотами викладачів, збільшення ролі вибору студентами досліджуваних курсів, обмеження інституційного контролю лише перевіркою знань на заліках та іспитах, які також можуть здійснюватися у віртуальній формі. Можна сказати, що вся система освіти, що ґрунтується на вертикальній стратифікації спільноти викладачів і студентів і на авторитеті викладача, розмивається через егалітарний характер телекомунікаційного простору і “споживання” знань, а в самих механізмах продукування знань збільшується роль інструментальності й технологічності подання знань. Єдиним авторитетом для користувача комп'ютерної інформації виявляється та довіра, яку він відчуває до джерела інформації й до її експерта.

Міжособистісні комунікації виявляються опосередкованими комунікаціями. Їх інтенсивність і розширення їх різноманіття не пов'язані з цілями освіти та її змістом: гуляючи віртуальним простором Інтернету, студент знайомиться з цінностями, нормами, модою, стилями поведінки тощо. Тому завдяки комунікації у віртуальному просторі формуються норми і стандарти поведінки, далекі від норм і стандартів поведінки, що склалися в

освітній організації, якою є університет. Інакше кажучи, може скластися і заглибитися розрив між тими цінностями й нормами, які студент засвоює в процесі комп'ютерної комунікації, і тими, які покликані формувати інституції освіти.

У сучасному наукознавстві й у соціології науки починають аналізувати віртуальні спільноти, тобто колективи вчених, розподілені у просторі, але які функціонують як єдиний дослідницький напрямок. Для позначення колективів такого ґатунку вигадали навіть нове слово – *collaboratory*, в якому об'єднано слова *collaboration* (співробітництво) та *laboratory* (лабораторія). Підсумком консенсусу, що досягається в процесі суперечок у колабораторному колективі, є конструкти, що віддзеркалюють інтереси й уподобання кожного з учасників. Дослідник постає як автономна одиниця і учасник спільних дій, поінформований та обмежений рівнем компетентності в існуючих колективних символічних системах знань. Він залучається у дослідження. Разом із тим він одночасно виступає в ролі вченого, який здійснює обґрунтування отриманих результатів. Процедури відкриття та обґрунтування не відокремлено одна від одної; вони проникають одна в одну, здійснюються тими ж самими особами.

У такого ґатунку об'єднаннях учених важливу роль відіграють процеси *самоорганізації*. Вони можуть бути зведені фактично до досягнення згоди в дискусіях членів лабораторії щодо інтерпретації отриманих даних, до кооперації зусиль співробітників лабораторії у механізмі соціального визнання досягнутої інновації. Будь-яке пізнання виявляється комунікативним і соціальним актом, а не лише в тих випадках, коли існує реальна кооперація вчених. У процесі спільної роботи членів дослідницького колективу, в процесах комунікації між ними виростають норми і стандарти, не пов'язані з індивідуальним автором. Вони виражають стандарти, визнані спільнотою вчених, що потім стають характеристикою стилю мислення.

Можна припустити, що навчальна діяльність у межах віртуальних інституцій освіти призведе до формування такого ґатунку “груп співпраці”, які об'єднують у пошуку інформації групи студентів та експертів з інформаційного забезпечення тієї чи іншої галузі знань. Ці групи швидше за все будуть локалізовані за географічним принципом, але будуть функціонувати як єдине ціле у віртуальному просторі. Інакше кажучи, локалізація цих “груп співпраці” не передбачає їх інституційного закріплення і “прив'язки” до інституцій освіти. Вони об'єднуються інтересами учасників комунікації, тематичними ознаками обраної ними інформації, довірою до експертного оцінювання тих чи інших джерел інформації.

Зрозуміло, що в цьому описі актуальних трендів розвитку вітчизняної науки й освіти ми намагались підкреслити радикальну протилежність ідеалів і норм існуючої системи тій, яка може виникнути і вже виникає на наших очах.

Сподіваємось, що наука знайде шляхи погашення тих негативних трендів, до яких може призвести і призводить віртуалізація освіти; що вона збереже колишні форми навчання (як усного, так і книжкового); що вона не призведе до приниження тих досягнень, у тому числі і в організації освіти, з якими пов'язано національну гордість і народну шану.